

minket; kérdések, vélemények, zaj, sokaság, közben állandóan sodortak valamerre, talán a könyvtárszoba felé. Egyszerre csak megáll mellettem egy magas, szőke, fiatal nő.

– Kérem, egy pillanatra, én román költőnő vagyok, a nevem... (Zaj, sokaság, nem értem a nevét.)

– Román költőnő?

– Igen, igen, eljöttem a maguk felolvasására, mert meg szeretném mondani, hogy nekünk mennyire fontos, ami maguknál van, nálunk pedig, hiszen tudja... (Menjenek a könyvtárszobába, arra, igen, zaj, sokaság.)

– Eljött, hogy megmondja...

– Nem tudok magyarul, de itt akartam lenni, maguk épp most temetik már az 56-osokat is...

– Most temetjük.

– ...és az nem lehet, hogy mi írók, mi nők, mi románok és magyarok ellenségek legyünk, ugye, az nem lehet, mi igenis barátok...

– Persze hogy nem lehet – mondtam. – Igenis, barátok – mondtam. – Drágám – mondtam. Mindent mondtam, amit ilyenkor lehet és kell, egyébként teljesen mindegy, hogy mit mondtam, az arc, a szem, a hangsúly, a helyzet mindent elmondott helyettünk. Gyorsan megfogtuk egymás kezét, és beszéltünk még mindenfélét, egyre sietősebben és hangosabban (zaj, sokaság), román és magyar költők nevét kiáltottuk egymásnak, s amint engem sodort magával az emberáramlat, egyre messzebből kiáltottuk, csak szorosan összefogott kezünk maradt ott még jó darabig, hosszan kinyújtva, a tömeg feje fölött.

Rád gondolok, barátnőm, júniusra gondolok a ti decemberetekben, ebben a halállal és feltámadással teli pillanatban, amely olyan szorongatóan hasonlít 56-ra: azok a lyukas zászlók, fellobogózott tankok, fiatal arcok romos kapualjakban. Igen, mi láttuk. Mit mondhatok, barátnőm? Hát eljött, kiáltanám. Isten, segíts, motyogom. Igenis, barátok, mondom. Drágám, mondom. Most aztán el ne engedjük egymás kezét, mondom.

Ferencz Győző

JEGYZET NEMES NAGY ÁGNES ÚTINAPLÓIHOZ

Nemes Nagy Ágnes külföldi utazásai során többnyire, de nem mindig, naplót vezetett, hosszabb-rövidebb feljegyzéseket készített arról, hogy hol járt, mit látott, kikkel találkozott. Útinaplói közül halála után előbb a *Holmiban*, majd prózai írásainak gyűjteményes kötetekben, az utazások időrendjében haladva a következők jelentek meg:

ERDÉLYI ÚT. 1956. augusztus–szeptember. In: Nemes Nagy Ágnes: *AZ ÉLŐK MÉRTANA. PRÓZAI ÍRÁSOK II.* (S. a. r.: Honti Mária.) Osiris, 2004. 37–57.

BRÜSSZELI ÚT. 1977. június 8–24. In: *uo.* 58–73.

AMERIKAI NAPLÓ. IOWA, 1979. In: uo. 74–162.

A most előkerült négy útinapló, illetve utólag készített jegyzet a következő utazásairól számol be:

1. Bécs, Zürich, Párizs, 1961. június 27-től; záró időpont nincs megjelölve
2. Párizs, Riviera, 1962. december 6. – 1963. január
3. London, 1965. május 25. – június
4. Jeruzsálem, 1987. március 30. – április 9.
5. Párizs, 1989. június 8–18.

Ezekén kívül a következő utazásairól maradtak fenn adatok (de naplószerű feljegyzések nem kerültek elő):

1947. tél – 1948. augusztus, Olaszország, Róma, Római Magyar Akadémia; Franciaország, Párizs.

Belgium, 1965, Knokke-le-Zoute, költői fesztivál.

London, 1980. március 9–20., a British Council szervezésében Juhász Ferenc, Károlyi Amy, Pilinszky János, Vajda Miklós, Vas István és Weöres Sándor társaságában magyar költészeti rendezvények.

Franciaország, 1988. július.

London, 1989. október 30. – november 4., angol meghívásra és szervezésben a londoni Magyar Kulturális Hetek rendezvénysorozatának keretében magyar költők felolvasóestjén.

Bizonyosan járt még Németországban és Írországbán, de hogy pontosan mikor, milyen szervezésben, arról egyelőre nem sikerült adatokat szerezniem.

A négy most előkerült útinaplóban megörökített utazásokról jelenleg csak hiányos adatok állnak rendelkezésre, mert feljegyzéseiben Nemes Nagy az utazás előzményeire, a szervezőkre, meghívókra, illetve küldő intézményekre nem tért ki. Az utazások pontos kezdete és vége sem mindig egyértelmű, a naplók bejegyzései a hazautazás táján gyakran megritkúlnak, nem közölnek pontos dátumokat.

1961-ben, 1962-ben és 1965-ben Lengyel Balázzsal együtt utazott. Az utazások hátteréről nem sikerült részletes adatokat szerezniem. Hagyatékában fennmaradt egy 1961. február 6-án keltezett levél a Kiadói Főigazgatósághoz. Mint a levélből kiderül, Lengyel Balázzsal saját költségükön utaztak, és valuta vásárlásához kérte a Főigazgatóság segítségét. Az út hátterében valószínűleg Pierre Emmanuel francia költő állt, aki ezekben az években számos magyar író és költő utazását tette lehetővé a francia kormány megbízásából. Magában a naplóban Nemes Nagy utal a párizsi PEN Clubra, az 1965-ös angliai naplóban a British Councilra, továbbá arra, hogy szerepelt a BBC magyar nyelvű adásában, azaz ezek az utak legalábbis részben szakmaiak voltak. Ezeket az adatokat alátámasztja Nemes Nagy Ágnes 1962-es zsebnaptárának címjegyzéke is. 1987-ben Jeruzsálemben egy nőírók számára rendezett nemzetközi irodalmi konferencián vett részt a magyar küldöttség tagjaként. Az utolsó rövid jegyzet a Párizsban 1989. június 8. és 18. között megrendezett *Hongrie les belles étrangères* című konferencia egyik epizódját örökíti meg. A konferenciát a francia Kulturális és Kommunikációs Minisztérium és a Magyar Intézet, valamint a Magyar Kulturális Minisztérium szervezte, az írókülettség tagjai voltak: Csalog Zsolt, Csoóri Sándor, Csordás Gábor, Grendel Lajos, Konrád György, Lengyel Péter, Mészöly Miklós, Nemes Nagy Ágnes, Spiró György. Az eset, amelyről Nemes Nagy Ágnes beszámol, 1989. június 13-án történt, Nemes Nagy

Ágnes, Csoóri Sándor és Csordás Gábor közös felolvasóestje után. Hogy ki volt a történetben szereplő román költőnő, nem tudni.

Nemes Nagy Ágnes a naplókát különféle jegyzetfüzetekbe írta, az alábbiakban megadom az egyes jegyzetfüzetek leírását.

1. Az 1961-es Bécs, Zürich, Párizs útinapló szövege egy MSZ 5606 380-40 53 jelű, 203 x 290 mm-es, 26 számozatlan lapból álló, fakókéék kartonfedelű iskolai füzetben maradt fenn. Az útinapló kék golyóstollal írt szövege az 1–6. lap rectóján és versóján olvasható, a füzet többi lapja üres. A kézirat 2. oldalán Nemes Nagy rajzvázlatot illesztett a szövegbe.

2. Az 1962-es Párizs, Riviera útinapló szövege egy 35 számozatlan négyzetrácsos lapból álló, 128 x 80 mm-es, barna, gömbölyített sarkú, kartonfedelű spirálnoteszben maradt fenn.

A Karácsony a Rivierán kék golyóstollal írt szövege a 14–23. lap rectóján és versóján olvasható. Előtte és utána különféle magánjelleű és irodalmi tárgyú feljegyzések vannak, egy részük az úttal kapcsolatos (címek, tennivalók, látnivalók).

3. Az 1965-ös angliai útinapló szövege egy 105 x 157 mm-es, rövidebbik oldalán perforált, fakóöld vászongerincű noteszben maradt fenn. A perforálás miatt az írásfelület 105 x 140 mm. A notesz 49 számozatlan lapból áll, melyek rectóján olvasható a kék golyóstollal írt szöveg. Az útinapló a 4.-től a 28. lapig terjed, előtte és utána különféle különálló feljegyzések, tennivalókról készített listák szerepelnek. A kézirat 22. és 26. lapján Nemes Nagy rajzvázlatot illesztett a szövegbe.

4. Az 1987-es jeruzsálemi útinapló szövege egy 100 x 145 mm-es, rövidebbik oldalán perforált, halványzöld papírgerincű noteszben maradt fenn. A perforálás miatt az írásfelület 100 x 125 mm. A notesz 51 számozatlan lapból áll. Az első oldalon a cím olvasható, a második oldal üres, a harmadikon ismét a cím szerepel. A kék golyóstollal írt szöveg a 4.-től az 51. lapig tart, végig csak a rectón, kivéve a 38. és az 51. lapot. A 38. lap versóján egy rövid bejegyzés van: „Mordecháj Avi Saul telefonszáma:”; az 51. lap versóján a napló utolsó oldala olvasható. A 25. oldalon a következő szöveg áll: „Itt kettőt lapoztam, folytatás a köv. lapon.”

5. A párizsi útijegyzet kék golyóstollal írt kézírata egy A4-es lap rectóján és versóján maradt fenn. Nemes Nagy a szöveget, nyilvánvalóan a közlés szándékával, két A4-es lapra gépiratban letisztáztatta. Egyik szöveget sem keltezte, de az utalás Nagy Imre újratemetésére egyértelművé teszi, hogy melyik párizsi útjáról szól.

Az útinaplók szövegét a kézírathoz hűen közlöm. Mivel azonban a közlés nem kritikai szövegkiadás, a kisebb tévesztéseket jelöletlenül javítottam. A szöveget csak a legszükségesebb jegyzetekkel láttam el. Elsősorban azokat a személyeket oldottam fel, akikre Nemes Nagy Ágnes keresztnevükön utal, illetve akik nem szerepelnek könnyen hozzáférhető kézikönyvekben. Nem sikerült azonban mindenkit azonosítanom.

Itt mondok köszönetet Gergely Ágnesnek és rajta keresztül Kesztyűs Itamárnak a jeruzsálemi, Lator Lászlónak a két franciaországi útinapló gondozásában nyújtott segítségért. Köszönet illeti Kerek Verát, aki rendelkezésemre bocsátotta a naplók szövegét és más, a szöveggondozás során használt dokumentumokat.